

Adamik Tamás

Michael Piret homíliájának retorikai elemzése

A homília az egyházi beszéd leggyakoribb fajtája, mégpedig a Szentírás egy szakaszának, többnyire a liturgiában előírt s felolvasott perikópának rendszeres értelmezése. Piret atya beszéde igazi homília, mert ádvent első vasárnapjára rendeltetett olvasmányok szellemében a készenlétről szól. Pál apostol *Rómaiakhoz* írt levélrészlete arra buzdít, hogy „fel kell kelniünk az álomból” (R 13,11), Máté evangélista pedig arra: „Legyetek tehát éberek, mert nem tudjátok, mely napon jön el Uratok” (Mt 24,42). E felolvasott szentírási szakaszok azonban Krisztus utolsó eljövételére figyelmeztetnek, ezért jellemzi őket Piret atya így: „erőteljes olvasmányok”. Erőteljesek, mert megértésükhöz másfajta erő és másfajta alkalom kell, mint az ádvent időszaka, amely az örömteli várakozás ideje. Ezért helyesen döntött úgy a szónok, hogy Krisztus eljövételére összpontosít, „de nem az utolsó napon, hanem születése idején való eljövételére”, azaz karácsonyi igehirdetést tart. De homília ez a beszéd tágabb értelemben is, mert a *homilia* görög szónak ’bizalmas társas viszony’ jelentése is van. A szónok erre is utal, amikor hallgatóságát önmagával egyenlőnek tekintve ezt mondja: Jézus születéséről „szeretnék elmélkedni, s hogy te és én hogyan készülhetünk a vele való találkozásra”. Jó bevezetésnek bizonyul ez az első bekezdés, mert jól kiemeli a helyesbítés alakzatával a beszéd témáját, de megnyeri a hívek jóindulatát is, mert sorsközösséget vállal velük a „te és én” kifejezete azonosulással.

Adamik Tamás (Budapest) klasszika-filológus, retorikatörténész, az ELTE BTK Latin Tanszékének professzor emeritusa.

Ezután az atya elbeszéli, hogy mi az, ami a karácsony közeledtével mindenkit foglalkoztat: az *ajándékozás*, de nem is akármilyen, hanem a különleges ajándékozás. Az ajándékozás különlegességét a szónok ismétléssel fokozza: „gyakran kétségbeesetten (néha túl kétségbeesetten) megpróbálunk eredetiek lenni”. A többes szám első személy ismét a hallgatósággal való azonosulást jelzi: ő, az Isten embere, a pap is ilyen! Mivel ilyen, joga van neki az ellenkezőjét javasolni: „ne legyünk eredetiek”, hanem „utánozzuk más emberek ötletét”, a napkeleti bölcsekét. Hogy ezek is csak emberek voltak, kiderül Máté evangélista beszámolójából (2,1–12): naivságukban veszélybe sodorták a kised Krisztust, és sok csecsemő halálát okozták. Ám menti őket az, hogy buzgón keresték az igazságot: „hódolni akartak egy gyermeknek, akinek születése igazolt egy élethosszig tartó utazást”.

Ezután következik a tétel, a bizonyítás előkészítése: „A bölcsek példát mutattak. Ebben az évben fogadd egyszerűen a karácsonyt! Utánozd, amit cselekedtek!” Ezzel, bár nem beszél róla, a tétel hármas felosztását is megadja, hiszen Máté leírásából mindenki tudja, hogy a mágusok aranyat, tömjént és mirhát ajándékoztak a Kisjézusnak. A szónok tehát őket utánozva a legjobb

felosztást követi. A *Herenniusnak ajánlott retorika* szerzője ugyanis ezt írja: „Ez ne álljon három pontnál többől; mert egyrészt félő, hogy olykor többet vagy kevesebbet találunk mondani, másrészt a körmönfonság és a mesterkéltség gyanúját keltheti a hallgatóban, ez pedig tönkreteszi beszédünk hitelét.”

„Hozd az arany ajándékát az újszülött Krisztusnak!” — kezdi a bizonyítás első pontját. Markáns, meglepő a bizonyítás első pontjának ez a kezdése. Jakobson ezt konatív funkciónak nevezi, amely a címzett felé irányul, és legjellemzőbb grammatikai eszköze a felszólító mód. A szónok cselekvésre szólít fel, mert az igazi meggyőzés nemcsak a szívben zajlik le, hanem cselekvésben is megmutatkozik. Arany ajándékot kér az újszülött Krisztusnak. Még mielőtt kényelmetlenül érezhetnék magukat a szegényebb oxfordi diákok, akiknek aranyuk, pénzük nincs, siet hozzátenni, hogy minden arany, amit a szegényekért teszünk: egy ruhadarab, „az időd, a türelmed, figyelmed, munkád!”

A bizonyítás második pontját a tömjén szolgáltatja. „Utánozd a bölcseket, hozd Krisztusnak a hódolat ajándékát ezen a karácsonyon!” Ez mi mást jelenthet, mint azt, hogy „feltétlenül menj templomba szentestén vagy karácsony napján!” Piret atya jól szemlélteti, hogy igaz, amit Quintilianus hangsúlyoz: a szónok nemcsak meggyőzésre törekszik, hanem olykor tanít is. A tömjénről ugyanis ezt mondja: „A tömjént a tisztelet jeleként ajánlhatták föl: értékes és ritka áru, a tömjénfa gyantája; darabokba összeállt nedve fehér lánggal ég és csodálatos illatot áraszt.”

A bizonyítás harmadik pontját is tanítással kezdi: „S most a mirháról, egy másik fajtája gyantájáról! A szó sémi eredetű, a keserűség mellékjelentésével. A régi Egyiptomban persze a mirha a balzsamozáshoz használt keverékek fő alkotórésze volt.” A karácsonyi történetben a szerepe az, hogy előre jelzi Jézus szenvedését, tágabb értelemben pedig azt sugallja, hogy a fájdalom és veszteség együtt jár az emberi élettel, s a karácsonyi időszakban ezt is fel kell ajánlani Jézusnak, aki mindazokat hívja, akik szenvednek és elesettek.

A rövid befejezés funkciója kettős: egyrészt felidézi a beszéd fő részeit, másrészt összegezi az egész beszéd célját: ajándékaid, ha Jézusnak följajánlod őket, hozzájárulnak a megváltás tervének megvalósításához.

Piret atya homíliája leginkább egyszerű stílusával, pontos szavaival és világos felépítésével hat. Egyéb stílusesszűzőkkel csínján bánik: az ismétlés és a helyesbítés alakzatával nagyít; pl. „Krisztus eljövetelére” — „a születése idején való eljövetelére”; „nagy alázatosságban” — „Ama alázatos”; a példákkal pedig bizonyít, pl. „Olyan ez, mint ha valaki odamegy Ed Millibandhez”. A patrisztikus hagyományokhoz kapcsolódik azzal, hogy a szó szerinti értelmezéshez morális értelmezést társít: arany = bármely jócselekedet; tömjén = rendszeres istentisztelet; mirha = fájdalom és gondok. És finoman az anagógikus értelmezést is felvillantja: az „élethosszig tartó utazás” említésével, ti. Krisztushoz földi vándorlásunk végén. Legfőbb erénye mégis ez: kevés szóval sokat mond.